

Biró István\*

Kolozsvár

## Egyháztörténeti pályatételek és pályamunkák a kolozsvári teológiai fakultáson 1898 és 1944 között\*\*

A kolozsvári teológiai fakultáson már az 1895-ös megalakulást követően nagy figyelmet fordítottak a teológiai hallgatók tehetség gondozására és az önálló tudományos munka művelésére. Már az első tanévtől kezdve találunk különböző pályázatokat, azonban ezeknek témái sokkal inkább a kultúra és identitásfejlesztés keretébe illeszkedtek, mintsem az akadémiai tudományos munkába. Ilyenek voltak az Önképzőkör pályázatai<sup>1</sup> vagy az imapályázat.<sup>2</sup> Az 1896–1897-es tanévben szintén az Önképzőkör tűzött ki pályadíjakat saját források, valamint Nagy Károly (1868–1926) és Molnár Albert (1849–1901) teológiai tanár adományainak köszönhetően. A meghirdetett pályatételek a szellemi és kulturális fejlődést szolgálták. A diákok a legjobb évfáradó ima, műfordítás, legsikeresebb szavaltat vagy éppen a legsikeresebb egyházi szónoklat tekintetében mérhették össze tehetségüket és tudásukat.<sup>3</sup>

A következő tanévben változás történt, ugyanis a tanári karnak immár lehetősége nyílt Szász Domokos (1838–1899) püspök engedélyezésével, hogy az ő nevével viselő alapítvány kamatjaiból tudományos pályatételeket hirdessen meg, és

---

\* Biró István (Székelyudvarhely, 1994) IV. éves teológiai hallgató, Segesváron végezte középiskolai tanulmányait, majd a Babeş–Bolyai Tudományegyetem (BBTE) politikatudományok szakán szerzett oklevelet. 2017-től a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet hallgatója a református szakirányú alapképzésen. Jelenleg magiszteri tanulmányokat is folytat a BBTE Történelem és Filozófia Karán. Érdeklődési és kutatási területei: az Erdélyi Református Egyház két világháború közötti szervezete és működése, 20. századi egyházi oktatástörténet, az erdélyi református elit helye a két világháború közötti magyar kisebbségpolitikában.

\*\* A tanulmány annak a kutatásnak részeredménye, amely a kolozsvári teológiai fakultáson, 1895 és 1948 közötti folyó egyháztörténeti oktatást kívánja feltárni dr. Kolumbán Vilmos József professzor irányításával.

<sup>1</sup> Az Önképzőkör az 1896. március 15-i megemlékezésre hirdetett pályázatot abból a célból, hogy „dicsőítő óda” hangozzék el az ünnepségen, azonban a pályázat sikertelen maradt: Kenessey Béla (szerk.): *Az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület Theologiai Fakultásának Értesítője az 1895–96. iskolai évről*. Ev. Ref. Egyházkerület, Kolozsvár 1896, 27. [A továbbiakban: *Értesítő* (évszám) old.]

<sup>2</sup> A szellemi munkásság jutalmazására írtak ki pályázatot, amelynek 1 arany volt a díja. Uo. 28.

<sup>3</sup> *Értesítő* (1897), 36.

ezzel együtt pénzbeli jutalmakkal díjazhassák a legjobb pályamunkákat.<sup>4</sup> Az első meghirdetéskor négy nagyobb témakörre osztották a pályatételeket a teológiai tudományágaknak megfelelően: bibliai tudományok, vallásbölcselet, egyháztörténet és gyakorlati teológia, s ezekhez még további kisebb pályadíjakat is csatoltak.<sup>5</sup> A későbbiekben módosultak a kitűzött pályatételek a különböző tantervrevíziók és oktatási reformok során, ezért a számukat tekintve növekedés mutatható ki.

A kitűzött pályatételről a diákoknak kellett forrásokat, szakirodalmat gyűjteni. A pályamunkákat a szaktanárok értékelték, és a tanári gyűlés döntötte el, hogy a beérkezett dolgozat érdemes-e, vagy sem a pénzbeli jutalom teljes, esetleg részleges odaítélésére.

Jelen tanulmányban a jelzett időszak alatt készült egyháztörténeti pályatételeket és pályamunkákat összegezzük, amelyeknek meghirdetett témái jelentős változásokon mentek keresztül a tanévek során. A majdnem fél évszázadnyi időtartamot három szakaszra osztva vizsgáltuk: az első szakasz 1898 és 1922 közti időt öleli fel, amikor kivétel nélkül minden évben hirdettek egyháztörténeti pályázatot. A 1923 és 1929 közötti második időszak alatt csupán egyetlen összevont tudományos pályatétel keretén belül hirdettek egyháztörténeti témákat, mivel a fakultás anyagi nehézségekkel küszködött. A harmadik korszak 1930-tól 1944-ig terjed, amikor az összevont pályatételekkel párhuzamosan sok olyan pályadíjat is hirdettek, amelyet különböző egyéni forrásokból és adományokból alapítottak.<sup>6</sup>

## 1. Az egyháztörténeti pályatételek és pályamunkák 1898 és 1922 között

Az első korszak az egyháztörténeti pályatételeinek meghirdetése és az elkészült pályamunkák értékelése jelentős mértékben Pokoly József (1866–1933) nevéhez fűződik, aki azután lett a teológiai fakultás egyháztörténeti tanszékének első tanára, hogy Tisza Kálmán gyermekeinek volt nevelője 1889–1894 között, és geszti lelkészként szolgált.<sup>7</sup> Az oktatás mellett tizenhét éven keresztül töltötte be a könyvtárosi szolgálatot Debrecenben történő távozásáig (1912).<sup>8</sup> Utódja, az ak-

<sup>4</sup> Ref. Theol. Tanárkari jegyzőkönyv az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban, 1897. szeptember 27., 23.

<sup>5</sup> *Értesítő* (1898), 26–27.

<sup>6</sup> *Értesítő* (1895–1944).

<sup>7</sup> Buzogány Dezső: A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás létrejöttének rövid története. In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948.* Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár 1996, (5–28) 25.

<sup>8</sup> Gálfy Zoltán: Pokoly József (1866–1933). In: Kozma Zsolt (szerk.): *i. m.* (79–89) 83., 88.

kor mindössze huszonhárom éves Révész Imre (1889–1967) lett, aki nyolc tanévet töltött a tanszék élén, majd az impériumváltás után, 1920. május 29-én a kitelepítő vonattal hagyta el Erdélyt, és Pokolyhoz hasonlóan Debrecenbe költözött.<sup>9</sup>

Az első egyháztörténeti pályatétel meghirdetésére az 1897–1898-as tanévben nyílt lehetőség. A pályatétel jutalmát akkor harmincöt forintban határozták meg. A következő két tanévben is ez az összeg szerepel az értesítőkből, azonban az 1900–1901-es tanévtől kezdődően már hetven koronára emelték a sikeres pályadolgozat jutalmát. Ez az összeg változatlan maradt 1920-ig.

A könnyebb áttekinthetőség végett a jelzett időszakban a meghirdetett pályatételek címeit és a beérkezett művek számát az alábbi táblázatban összesítettük. Az első oszlopba a pályamunka leadásának éve került, a második oszlopban a pályatételek címét olvashatjuk, a harmadikban pedig a beérkezett pályamunkák számát mutatjuk ki.

| <i>Év</i>  | <i>A kitéűzött egyháztörténeti pályatétel címe</i>   | <i>Beadott dolgozat</i> |
|------------|--|-------------------------|
| 1898       | Luther álláspontja a rom. kath. Egyházhoz kilépéséi  | 1                       |
| 1899       | Augusztinus harcza Pelagius ellen, Augusztinus iratai alapján                                  | 1                       |
| 1900       | A szerzetesség – a rom. katholicismus eszménye – mennyiben folyt be a reformatio előidézésére? | 0                       |
| 1901       | A magyarok megtérítése   | 3                       |
| 1902       | Irassék meg az erdélyi ev. ref. egyházkerület valamelyik egyházközségének rövid története      | 0                       |
| 1903       | Keserű Dajka János élete és munkássága   | 1                       |
| 1904       | A reformáció az erdélyi oláhok között  | 2                       |
| 1905/06    | A magyar presbiterianismus és puritanismus története a XVII. században.                        | 1                       |
| 1907/08    | Az „articularis” helyek története  | 1                       |
| 1909/10    | A kálvini reformáció befolyása a magyarországi protesántizmusra                                | 0                       |
| 1911       | A hierarchia és küriarchia harca. A Sinai-per  | 2                       |
| 1912       | A főkonzisztórium keletkezése és fejlődése az erdélyi református egyházban                     | 0                       |
| 1913       | Az erdélyi oláh reformáció története   | 1                       |
| 1914/15/16 | A magyar kálvinizmus a XVI. század zsinati törvényhozásában                                    | 0                       |

<sup>9</sup> Révész Imre: *Vallomások. Teológiai önéletrajz és válogatott kiadatlan kéziratok 1944–1949*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1990, 58.

| <i>Év</i>  | <i>A kitűzött egyháztörténeti pályatétel címe</i>  | <i>Beadott dolgozat</i> |
|------------|--|-------------------------|
| 1917       | A magyar reformátusok XVI. századbeli zsinati törvényhozásának rendszeres ismertetése, főképp alkotmányi, fegyelmi és dogma történelmi szempontokból | 1                       |
| 1918/19    | Melius Péter mint theologus és egyházszervező  | 0                       |
| 1920/21/22 | Tetszés szerint választandó XVII. századi magyar ref. Theologus életrajza és munkásságának ismertetése, utóbbi csakis eredeti források alapján       | 0                       |

1. táblázat<sup>10</sup>

Amint látszik, az 1898 és 1922 közötti időszakban tizenhét egyháztörténeti pályatételt tűztek ki, amelyre tizennégy dolgozat érkezett be. A gyakorlat szerint, ha az adott tanévben egyetlen munka sem készült, akkor a következő tanévben általában ugyanazt a témakört és címet hirdették meg. Továbbá meg kell jegyeznünk azt is, hogy ugyanazt a pályatételt legfeljebb három alkalommal hirdették meg egymást követő tanévekben. Ebből kifolyólag a kitűzött pályatételek száma jóval kevesebb, mint az eltelt tanévek száma.

Az egyháztörténeti pályamunkák tekintetében az 1898 és 1922 közötti időszak a legtermékenyebb. Ehhez nyilvánvalóan hozzájárult az évenkénti lehetőség és a fakultás közjogi helyzete, amely már nem mondható el az első világháború utáni időszakra. Jól szemlélteti ezt, hogy a tizennégy pályamunka közül csupán egy született a háború kitörése után. Számszerű lebontásban a tizennégyből tizenkettő Pokoly József kolozsvári tanársága alatt született, Révész Imre oktatási tevékenysége alatt pedig csupán két pályamunkáról tudunk.<sup>11</sup>

Amennyiben ennek okait keressük, akkor a háborús és a társadalmi-politikai hatásokon túl nem tekinthetünk el attól sem, hogy 1910 után folyamatos csökkent a beiratkozott hallgatók száma, amely az 1914-es mélypont után csupán 1920 körül állt helyre.<sup>12</sup> Ugyanez a jelenség látható a beküldött pályamunkák tekintetében is, ugyanis az 1911–1912-es tanévtől kezdve folyamatosan apadt a beküldött pályamunkák száma és azoknak minősége is.<sup>13</sup> A sajnálatos jelenség miatt még az egyházkerület tanügyi bizottsága is javaslatot fogalmazott meg a helyzet orvoslására:

<sup>10</sup> A táblázat az 1897–1922 közötti *Értesítők* adatai alapján készült.

<sup>11</sup> *Értesítő* (1898–1944).

<sup>12</sup> Ósz Sándor Előd: Egy beiratkozási anyakönyv tanulságai. A kolozsvári Református Teológiai Fakultás hallgatói 1895–1948. In: *Református Szemle*, 111. (2018/4), (436–448) 438.

<sup>13</sup> Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Teológiai Fakultás története*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1995, 96.

„Az ifjúság önképzése és öntevékenysége fokoztassék. A fakultás könyvtára az ifjúság számára minél könnyebben hozzáférhetővé tétessék, és még a nyári szünidő alatt rendeztessék.”<sup>14</sup>

Fontos többletet nyújt számunkra, hogy a szaktanári bírálatok jelentős mértékben fennmaradtak az értesítőekben és a tanári gyűlések jegyzőkönyveiben.

A következőkben azt szemléltetjük, hogy milyen volt egy pályamunkáról készült tanári értékelés. Ehhez Varga Zsigmond (1886–1956) teológus, a későbbi egyetemi tanár 1908-ban benyújtott egyháztörténeti dolgozatát választottuk ki, amelyben már megmutatkozott az ő későbbi tudományos munkásságát jellemző „fáradhatatlan tudományos törekvése”.<sup>15</sup>

Az 1907–1908-as tanévben meghirdetett pályatétel címe *Az „articularis” helyek története* volt, és az akkor negyedéves Varga Zsigmond erre a meghirdetésre nyújtotta be az *Eljött az eső, eljött az árvíz* (Mt 7,25) címmel elkészített dolgozatát, amelyet Pokoly József érdemesnek talált a díjra, és a következőképpen értékelt:

„A pályamű szerzője a forrásműveknek fontosabbjaival igen jó ismeretségben van és azokat – többnyire elsőrendű források – időrendben ügyesen és eléggé áttetsző rendszerrel fel is használja. A maga elé kitűzött feladatot sikerrel oldotta meg, amiben nagymértékben támogatta tárgyismeretén kívül az egész műből kitetsző érdeklődése és tárgya iránt tanúsított meleg érdeklődése.”<sup>16</sup>

A dicséret után Pokoly részletesen sorolta fel a dolgozatban általa észlelt hiányosságokat, és így indokolta meg ennek célját: „hogy a buzgó szerzőnek alkalmat adjak a további és helyesebb nyomokon induló tanulmányozásra”.<sup>17</sup>

Az *Értesítő* oldalain és a tanári gyűlések jegyzőkönyveiben még több ehhez hasonló bírálatot és értékelést olvashatunk.

Az első világháborút követő zavaros években, amikor a fakultás számtalan nehézséggel szembesült az impériumváltás miatt, új stratégiára, szemléletváltásra volt szükség.<sup>18</sup> Az új irányvonal a lelkészképzésre is hatással volt, ami a volt monarchiabeli fakultás átszervezését eredményezte, s a tanrend mellett a kitűzött és meghirdetett pályatételek is megváltoztak.

<sup>14</sup> Nagy Géza: *i. m.* 96.

<sup>15</sup> Uo. 78.

<sup>16</sup> *Értesítő* (1908), 33–34.

<sup>17</sup> Uo. 34.

<sup>18</sup> Kolumbán Vilmos József: Új irányvonalak az erdélyi református egyházban 1918–1926 között. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 10. (2019), (301–324) 306.

## 2. Az egyháztörténeti pályatételek alakulása 1923-tól 1929-ig

Az új helyzetben már nem került sor különálló egyháztörténeti pályatétel meghirdetésre. Az 1921–1922-es tanévben még kitűztek külön egyháztörténeti pályatételt, de a következő tanévtől már csak összevont tudományos irodalmi pályázathirdetésről olvashatunk. Ez gyakorlatilag azt eredményezte, hogy az 1922–1923-as tanévtől kezdődően váltakozva hirdettek meg ó- és újszövetségi, rendszeres teológiai és egyháztörténeti pályatételeket. Ehhez hozzá kell tennünk azt is, hogy az adott tanévben ezt jutalmazták a legjelentősebb összeggel – 500 lejjel – az összes kitűzött pályatétel közül, amit úgy sikerült előteremteni, hogy összevonták a Szász Domokos- és a Teleky-alapok kamatait.<sup>19</sup>

Révész Imre távozása után Tavasz Sándor (1888–1951) vette át az egyháztörténeti tanszéket, és 1926-ig tanította az egyháztörténetet, majd Makkai Sándor püspökké választása után a rendszeres teológiai tanszéken folytatta tanári pályafutását. Utódja Nagy Géza magyarbikali lelkész (1887–1971) lett, aki a fakultás negyedik egyháztörténeti tanáraként<sup>20</sup> az 1948-as kényszernyugdíjaztatásáig oktatta az egyháztörténetet.<sup>21</sup>

A trianoni fordulatot követően megcsappant az egyháztörténeti pályamunkák száma. Ennek okát abban is kereshetjük, hogy 1929-ig csupán két alkalommal hirdettek meg egyháztörténeti pályázatot: először 1923-ban *Szatmárnémeti Sámuel személyisége, vallásossága és teológiája* címmel. Mivel egyetlen pályamunka sem érkezett be, a következő évben újra meghirdették, azonban ezúttal sem jelentkezett senki.<sup>22</sup>

Erről a korszakról Nagy Géza úgy ír, mint amikor „az ifjúság öntevékenysége” hanyatlásnak indult, s ennek okait a korabeli igazgatók a tanrendben, a gyakorlati munkák megszorodásában, valamint a bentlakás zsúfoltságában és különböző betegségek terjedésében látták.<sup>23</sup> 1920 után a beiratkozott diákok száma ismét növekedni kezdett. 1920-ban iratkozott be a legtöbb hallgató: összesen 63-an kezdték el teológiai tanulmányaikat.<sup>24</sup>

Az 1923–1924-es tanév utáni három tanévben rendszeres teológiából hirdették meg az összevont tudományos irodalmi pályatételt, s így a diákoknak ismét nem nyílt lehetőségük dolgozatot írni egyháztörténetből. Azonban a kialakult helyzet fokozatosan változni kezdett, ugyanis 1929-től kezdve – a csupán időnként

<sup>19</sup> *Értesítő* (1922), 33.

<sup>20</sup> *Értesítő* (1927), 26.

<sup>21</sup> Nagy Géza: *i. m.* 325.

<sup>22</sup> *Értesítő* (1925), 15.

<sup>23</sup> Nagy Géza: *i. m.* 198.

<sup>24</sup> Ósz Sándor Előd: *i. m.* 437.

meghirdetett tudományos egyháztörténeti pályatétel mellett – egyháztörténeti pályatételek is megjelentek az ehhez szerzett egyéni forrásoknak és adományoknak köszönhetően. Ez pedig ismét lendületet adott azoknak a teológiai hallgatóknak, akik egyháztörténeti ismereteiket kívánták bővíteni, és önállóan tudományos szintű dolgozatok megírásával is szívesen próbálkoztak.

### 3. Az egyháztörténeti pályamunkák harmadik szakasza 1930-tól 1944-ig

Az 1930-as évek igencsak termékenynek minősültek a beérkezett egyháztörténeti pályamunkák tekintetében, ugyanis 1930–1938 között összesen tíz dolgozatról van tudomásunk. Amíg 1912 és 1929 között mindössze egyetlen egyháztörténeti pályamű született, addig ezekben az években ismét jelentős mértékben javult az egyháztörténeti tehetség gondozás.

Az összevont tudományos irodalmi pályatétel mellett, amelyet felváltva hirdettek meg más teológiai ágakkal együtt, megjelentek az egyéni adományokból jutalmazott pályatételek is. Először 1930-ban érkezett be pályamunka ilyen jellegű tételre, mégpedig Máthé Elek, akkori bonchidai lelkipásztor felajánlásával. A pályamunka címe: *Károlyi Gáspár élete, munkássága és magyar protestáns egyháztörténeti jelentősége*.<sup>25</sup> Emellett az *Értesítő* még két, szintén csak Máthé Elek lelkipásztor által meghirdetett pályatételtémát is megjelölt, azonban pályamű egyikre sem érkezett be. Az előbbi pályatételre egy dolgozat készült el, amelyet már Nagy Géza bírált igen kritikus szemmel:

„[A pályázó] olyan túlzó állításokat mond ki, hogy K.<sup>26</sup> eleveníti meg a magyar lelket a nemzeti nyelv használatával. [...] Ő dekrétumban hívő, Istenben reménykedő, igét szerető, bölcs hazafi, de tépett szívű, fáradt és megroppant ember is, aki »nem is volt nagy ember«, hanem »megmutatója az igazi, természetes, öntudatos, Krisztust követő magyar ref. embernek«, aki »csak istenesebb s ez a jelentősége«.”<sup>27</sup>

A dolgozat értékelése után konkrétan bírálja nemcsak a munka szerzőjét, hanem felnövekvő teológus ifjúság egészét:

„Világos, hogy ezzel a kijózanító tendenciájú Székfű–Koós-féle történetírással nagyon sovány eredményre jut s K. gazdag, bibliás lelkiségét, ami Mélius mellett korszakalkotó volt egyházunkban, nem tudja megérteni és értékelné. Az építő

<sup>25</sup> *Értesítő* (1930), 48.

<sup>26</sup> Tudniillik Károlyi Gáspár.

<sup>27</sup> *Értesítő* (1930), 48.

célzattal megindított munkából egy jelszavak és tekintélyek után kapkodó vázlat lesz, ami megdöbbenően világít reá arra a jelenségre, hogy ifjúságunk egy része mennyire rabja a közjük dobott jelszavaknak s anélkül, hogy valamit végig gondolna, vagy megpróbálna az Ige fényében saját lábán járni [...]”<sup>28</sup>

A dolgozat ugyan sem jutalmazást, sem dicséretet nem kapott, de mégis jól tükrözi a korszaknak az egyházi és a magyar történetírással kapcsolatos jegyeit, amelyet Nagy Géza professzor egy korabeli pályamunkának a bírálatával kapcsolt össze.

Az 1930-as évek derekától egyre több egyéni adományból származó egyháztörténeti pályatételről tudunk. Ilyen a Kerekes András vallásánár által meghirdetett *Az erdélyi református egyház főleg iskolai összeköttetései a svájci református egyházzal kezdettől napjainkig* című pályatétel 1934-ből, vagy éppen a dr. Mackintosh<sup>29</sup> jóvoltából kitűzött pályadíj *W. Perkins hatása a magyar ref. teológiára* tematikában. Ehhez kapcsolódott ugyanebben a tanévben egy szintén Máthé Elek lelkipásztor által meghatározott pályatétel, amely Mott János méltatását és világmissziós tevékenységének bemutatását tűzte ki célul, valamint Tavasz Sándor pályatétele, amelyet Geleji Katona István teológiájáról hirdettek meg.<sup>30</sup>

Az 1933–1934-es tanévben összesen három egyháztörténeti pályamunka született. Ilyenre utoljára csupán az 1900–1901-es tanévben volt példa. A következő tanévben szintén több egyháztörténeti pályatétel közül választhattak a hallgatók, s az öt meghirdetett tételre két munka érkezett be, egyiket Juhász István későbbi egyháztörténész, az akkor még harmadéves teológiai hallgató adta be. Buzogány Dezső úgy értékeli a dolgozatot, mint ami Juhász István tudományos tevékenységének „első zsengeje”.<sup>31</sup> A dolgozat témája a meghirdetett pályatétel értelmében *a magyar puritánus irodalom rendszeres ismertetése* volt, amelyet a tanári kar dr. Mackintosh skót moderátor által adományozott és megmaradt összegből hirdetett meg. A Juhász István által megírt dolgozat *Az én szájamnak beszédei és az én szívemnek gondolatai legyenek a te kedved szerint valók Uram (Zsolt 19:15)* címet viselte.<sup>32</sup> Nagy Géza így méltatja a dolgozatot:

„[...] öntudatos ker. hiténél és rendszeres theol. előképzettségénél fogva mégis megtalálja mindenik író és irodalmi alkotás legérdekesebb s legértékesebb voná-

<sup>28</sup> *Értesítő* (1930), 49.

<sup>29</sup> Hugh Ross Mackintosh (1870–1936) skót teológus 1932-ben volt a Skót Egyház közgyűlésének moderátora. 1933. ápr. 13-án látogatta meg a kolozsvári teológiai fakultást dr. J. Macdonald Webster társaságában, aki abban az időben a Kontinentális Bizottság elnöke volt. *Értesítő* (1933), 33.

<sup>30</sup> *Értesítő* (1934), 50–52.

<sup>31</sup> Buzogány Dezső: Juhász István (1915–1984). In: Kozma Zsolt (szerk.): *i. m.* (402–428) 407.

<sup>32</sup> *Értesítő* (1935), 54.



sait. A három nagy puritánus, a »dogmatikus« Tolnai, az »existenciális« Medgyesi és az »örökifjú« Apáczai mellett, szól az epigonokról is. [...] Jellemzései, megállapításai, helyes történeti érzéke és alaposága kezességet nyújtanak arra, hogy a »forrástanulmány« után el fog jutni a mozgalom rendszeres ismertetéséhez is. A jutalomra érdemes.»<sup>33</sup>

A következő tanévek folyamán szintén jelentős változások történtek. Az 1937–1938-as tanévtől kezdve bevezették a fakultáson az V. évfolyamot,<sup>34</sup> ami a második világháborút követő átalakulásokig maradt meg. (Ezt követően ismét négyéves lett a képzés, majd az 1980-as évek elején újra áttértek az ötéves képzésre). Ami az egyháztörténeti oktatás bővítését és fejlesztését illeti, Nagy Géza elindította az Erdélyi-Múzeum Egyesülettel és annak levéltárával való szoros együttműködést, a teológiai hallgatók pedig ennek keretében kezdték el Kelemen Lajos levéltáros vezetésével a református egyházzal kapcsolatos levéltári források feltárását.<sup>35</sup>

A változások és az egyre inkább növekvő terhek következményeként a beérkezett pályamunkák száma ismét csökkenni kezdett, 1941-re pedig teljesen kifulladás. Míg 1935-ben még öt egyháztörténeti pályatételt tűztek ki, addig 1939 és 1944 között csupán hármat. A második világháború kitörése és a második bécsi döntés nyomán a fakultás ismét magyar fennhatóság alá került. A váratlan fordulat kihatott a diákság életére és tanulmányaira is. Az 1940–1941-es tanév *Értesítőjében* Gönczy Lajos akkori igazgató így írt a pályamunkákról:

„Megdöbbentő meddően maradtak ebben az esztendőben a pályázatok. Míg a tavaly, elnyomatásunk legsúlyosabb esztendejében, szokatlanul gazdag aratásunk volt pályamunkákban, addig az idén, a hazatérés boldog esztendejében, mindössze két, nem sok munkát igénylő pályatételünkre akadt egy-egy pályázó. Nyilvánvaló, hogy a váratlanul jött szabad magyar élet annyi szenzációt hozott, hogy az elmélyedő munkára nem jutott ideje az ifjúságnak.»<sup>36</sup>

Ezek a sorok jól szemléltetik, hogy a társadalmi és történelmi változások milyen hatással voltak az önálló tudományos munkára a diákok körében.

A következőkben áttekintjük a vizsgált időszak harmadik szakaszában kiírt pályatételek tematikáit, ugyanis jól alátámasztható és megerősíthető az a tézis is, amely szerint az 1920-as évek végétől a liberális teológia teljesen háttérbe szorult, és egyre inkább az újreformátori teológia kezdett meghonosodni az erdélyi

<sup>33</sup> *Értesítő* (1935), 54.

<sup>34</sup> *Értesítő* (1938), 15.

<sup>35</sup> Nagy Géza: *i. m.* 203.

<sup>36</sup> *Értesítő* (1941), 64.

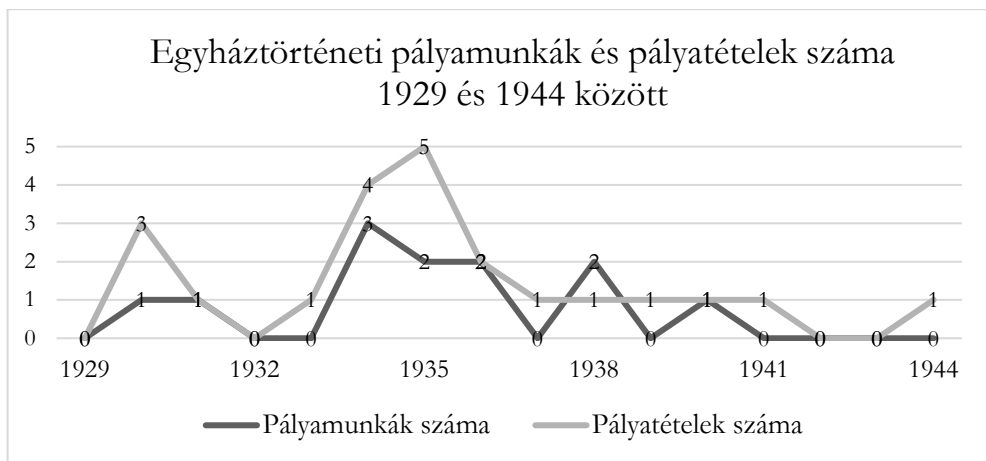
református teológiai tudományos életében. Az alábbi kimutatásból jól látszik, hogy egyetlen pályatételt sem tűztek ki a reformáció évszázada előtti korszakból, és témák inkább a reformációtörténethez és a hazai magyar protestáns történelemhez köthetők. A táblázatban itt feltüntetjük a pályatételek címét, megírásuk évét és a pályamunkák számát.

| <i>Év</i> | <i>A kitűzött egyháztörténeti pályatétel címe<br/>[zárójelben a tétel típusa/támogatója]</i>  | <i>Beadott<br/>dolgozat</i> |
|-----------|---|-----------------------------|
| 1930      | Károlyi Gáspár élete, munkássága és magyar protestáns egyháztörténeti jelentősége. Pál apostol életének és apostoli munkásságának világmissziói jelentősége. Mott János méltatása az evangéliumi világmisszió szempontjából [mindhárom Máthé Elek lp. részéről] | 1                           |
| 1931      | A modern unitarizmus bírálata. (Chemning Parker és Garpenter stb. alapján) [tudományos trodalmi pályatétel]   | 1                           |
| 1933      | Mott János méltatása az evangéliumi világmisszió szempontjából [Máthé]  | 0                           |
| 1934      | Az erdélyi református egyház főleg iskolai összeköttetései a svájci református egyházzal kezdettől napjainkig [Kerekes András vallástanár]  | 0                           |
|           | Mott János méltatása az evangéliumi világmisszió szempontjából [Máthé]  | 1                           |
|           | W. Perkins hatása a magyar ref. teológiára [dr. Mackintosh]   | 1                           |
|           | Geleji Katona István teológiája a Titkok titka c. műve alapján [dr. Tavaszy Sándor]   | 1                           |
| 1935      | Az erdélyi református egyház hatása a többi bevett vallásfelekezeti életére (XVII. század) [tudományos]   | 0                           |
|           | A baseli egyetem és a magyar református theologusok [Kerekes]   | 0                           |
|           | Bodenschwingh Frigyes és a betheli szerzetintézmények [volt hallgató]   | 0                           |
|           | Geleji István teológiája a Válság-titka alapján és összehasonlítva a Titkok-titka teológiájával [dr. Tavaszy Sándor]  | 0                           |
|           | A magyar puritánus irodalom rendszeres ismertetése [dr. Mackintosh]   | 1                           |
|           | Mott János méltatása az evangéliumi világmisszió szempontjából [Máthé]  | 1                           |
| 1936      | Svájci egyházi és tudományos élet főként gr. Teleki Sámuel naplója tükrében [Kerekes]   | 0                           |
|           | Az erdélyi református teológiai oktatás 1660–1711-ig [volt hallgató]  | 2                           |

| Év   | A kitűzött egyháztörténeti pályatétel címe<br>[zárójelben a tétel típusa/ támogatója]              | Beadott dolgozat |
|------|--|------------------|
| 1937 | A svájci egyházi és tudományos életnek egyházunkkal való érintkezése valamely korszakban [Kerekes] | 0                |
| 1938 | Szász Domokos egyházépítő tevékenysége [tudományos]  | 2                |
| 1939 | A svájci egyházi és tudományos életnek egyházunkkal való érintkezése valamely korszakban [Kerekes] | 0                |
| 1940 | A svájci egyházi és tudományos életnek egyházunkkal való érintkezése valamely korszakban [Kerekes] | 1                |
| 1941 | János Zsigmond személyisége és egyházpolitikája [tudományos]                                       | 0                |
| 1944 | Az Erdélyi Református Főkonzisztorium keletkezése és működése 1713-ig [tudományos]                 | 0                |

2. táblázat<sup>37</sup>

Az általunk vizsgált harmadik korszakban, 1929–1930 és 1944 között összesen tizenkét egyháztörténeti pályamunka született. A kiírt pályatételek száma ennél magasabb volt, összesen tizennyolc témában hirdettek pályázatot. A legtermékenyebb időszaknak az 1933 és 1937 közötti tanévek bizonyultak, ahol a legtöbb pályatétel és pályamunka született. Ebben az öt évben született meg nyolc a tizennégy munkából, valamint ebben a periódusban volt a legbőségesebb kínálat az egyháztörténeti témákból, hiszen tizenhárom pályadíj közül lehetett választani. Az alábbi táblázatban ez még inkább szemmel követhető. Összefüggés van tehát a meghirdetett pályatételek száma és a beérkezett egyháztörténeti pályamunkák száma között:



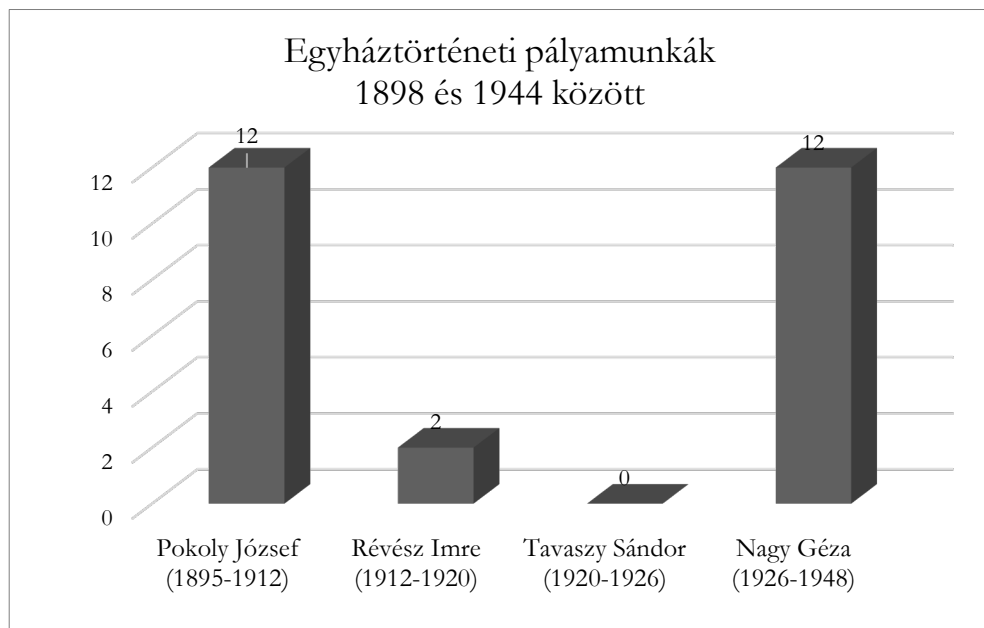
1. ábra<sup>38</sup>

<sup>37</sup> A táblázat az 1930–1944 közötti *Értesítők* adatai alapján készült

<sup>38</sup> Az ábra az 1930–1944 közötti *Értesítők* adatai alapján készült.

#### 4. Statisztikai kimutatások a beérkezett pályamunkákról és a kitűzött pályatételekről

Összefoglalásképpen az általunk feldolgozott időszakban összesen huszonhat egyháztörténeti beadott pályaműről tudunk. Amennyiben ezeket szám szerint a kolozsvári teológiai fakultáson oktatott egyháztörténészek oktatási idejéhez szabjuk, vagyis Pokoly József, Révész Imre, Tavaszy Sándor és Nagy Géza a fakultáson végzett szolgálati éveikhez, akkor a következő statisztikai adatokat kapjuk meg:



2. ábra<sup>39</sup>

Pokoly József és Révész Imre oktatási, illetve a fakultás még monarchiabeli idejében összesen tizennégy egyháztörténeti pályamunka látott napvilágot. Pokoly József munkássága idején tizenkettő született, Révész Imre idején csupán kettő. Tavaszy Sándor hat évig volt az egyháztörténeti tanszék tanára, azonban ebben az időszakban egyetlen egyháztörténeti pályamunkát sem adtak be, aminek okairól előbb már szóltunk; végül Nagy Géza tanár huszonkét évnyi oktatási ideje alatt, akárcsak Pokoly esetében ugyancsak tizenkét leadott egyháztörténeti jellegű munka született meg. Amennyiben időrendi sorrendbe rendezzük az adatokat, és figyelembe vesszük a különböző társadalmi, politikai változásokat, akkor sokkal inkább levonhatók bizonyos következtetések:

<sup>39</sup> Az ábra az 1898–1944 közötti *Értesítők* adatai alapján készült.

2. ábra<sup>40</sup>

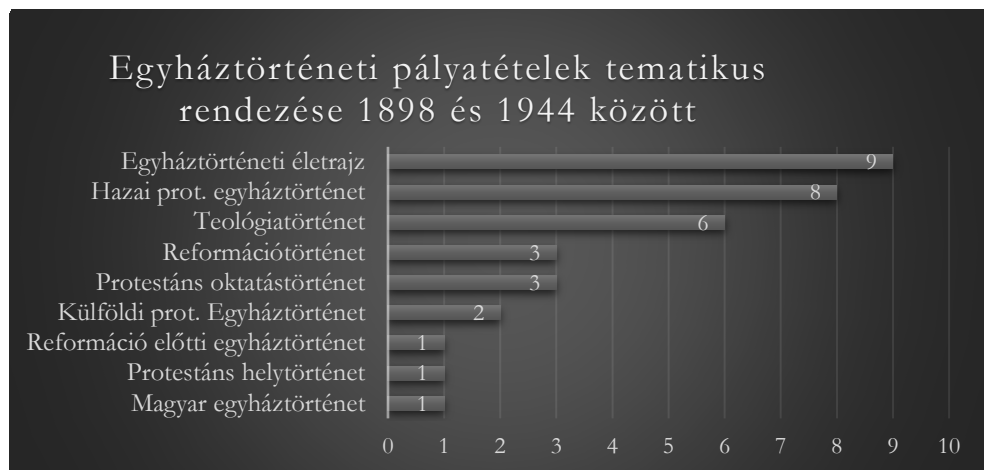
Látható, hogy 1912-ig szinte minden évben érkeztek be pályamunkák, 1901-ben három is. Ezt követően folyamatos csökkenés tapasztalható, a következő nyolc tanévben pedig szintén csupán két dolgozat készült el. Ebben az időszakban zajlott az első világháború is. Az impériumváltást követően az egyháztörténeti pályatételek csonkák maradtak, nyilván ehhez járult hozzá az is, hogy csak kétszer hirdettek meg ilyen jellegű kiírást. 1930-tól kezdve ismét változás állt be, és ismét nőtt a pályaművek száma, és ezekben a tanévekben tizenkét egyháztörténeti pályamunka született.

Érdekes képet nyerünk akkor is, ha közelebbről vizsgáljuk a pályatételek történeti besorolását: míg a 1922 előtt kiírt témák inkább egyetemes egyháztörténethez kapcsolhatók, addig az 1930-as években szinte kivétel nélkül a hazai vagy a külföldi protestáns történelemhez kötődnek. Ennek ismét megvannak a maga jellegzetességei és teológiai történeti párhuzamai: a teológiai fakultás egy többékevésbé liberális szellemben indult, ami az 1920-as évek során a belmissziós mozgalmak megjelenésével egészült ki, és ez teológiai történeti fordulatot is eredményezett. Az 1930-as évekre a hazai domináns teológiai irányzat az újreformatori teológia lett, ami nemcsak a tudományos életben, hanem az egyháztörténet oktatásában és a kitűzött egyháztörténeti pályatételekben is megmutatkozott.

A megvizsgált negyvenhét tanév során összesen harmincnégy pályatételt tűztek ki, s ezekre huszonhat pályamunka érkezett be. A következő ábrán a meghirdetett pályatételeket tematikusan csoportosítottuk egyháztörténeti kategóriákba: a legnépszerűbb pályatétel egy-egy jelentős egyházi személyiség bemutatása, munkásságának ismertetése volt (pl. Károli Gáspár, Méliusz Péter, Szász Domokos). Ebben a témakörben összesen kilenc pályatételt írtak ki. Nyolc téma a hazai, magyar protestáns történethez kapcsolható (pl. a főkonzisztórium keletkezése). Teológiai történeti témakörbe soroltuk azokat a pályatételeket, amelyek valamely személy teológiai gondolkodásához kötődnek, vagy pedig valamely teológiai irányzathoz. Az ilyen jellegű pályatételeket az 1930-as években hirdették meg (kettő Tavasz

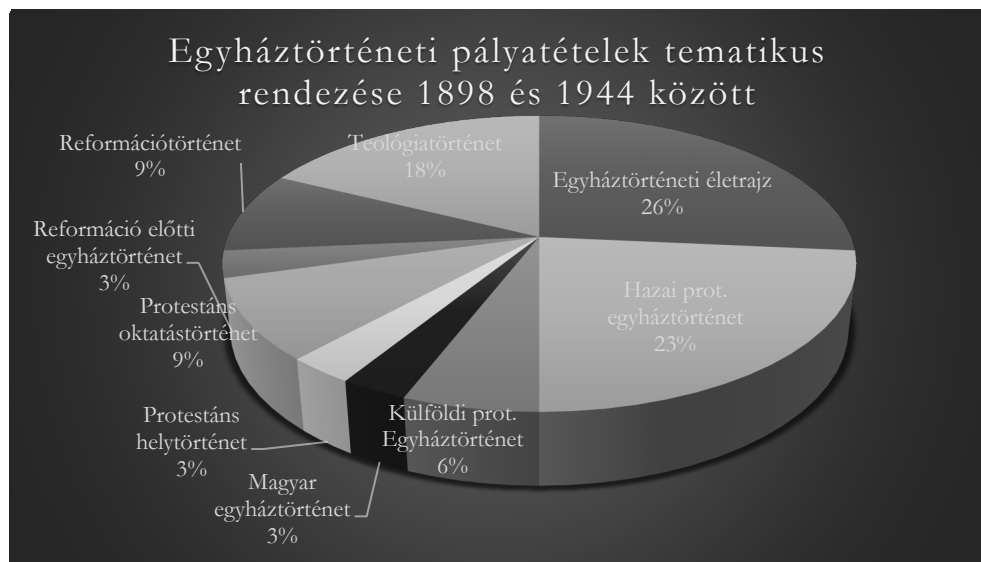
<sup>40</sup> Az ábra az 1898–1944 közötti *Értesítők* adatai alapján készült.

Sándor egyéni adományához köthető). A tényleges reformációtörténethez és a protestáns oktatástörténethez kapcsolódik három-három pályatétel: a külföldi protestantizmus történetéhez kettő, a reformáció előtti korhoz, a helyi egyháztörténethez és az egyetemes magyar egyháztörténethez egy-egy pályatétel.



3. ábra

Amennyiben ezt a csoportosítást százalékos arányban vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy a meghirdetett pályatételek közel fele a hazai protestáns egyháztörténethez vagy egyházi személyiségekről írt életrajz, munkásság képezi.

4. ábra<sup>41</sup>

<sup>41</sup> A 3. és 4. ábra az 1898–1944 közötti *Értesítők* adatai alapján készült.

## Összegzés

Jelen tanulmányban a kolozsvári teológiai fakultáson 1898 és 1944 között meghirdetett egyháztörténeti pályatételeket és a beküldött egyháztörténeti pályamunkákat összegeztük és ismertettük. Ezek a munkák szorosán kapcsolódtak a fakultás egyháztörténeti oktatásának történetéhez és az önálló tudományos kutatást, tehetség gondozást voltak hivatottak megteremteni.

A vizsgált időszakban összesen huszonhat egyháztörténeti pályamunka készült el a harmincnégy kitűzött pályatétel közül. A beküldött munkák és a meghirdetett pályatételek száma korszakonként változott, azonban ezek relevánsan beleágyazódnak az intézménytörténeti keretbe. Ameddig a monarchiabeli fakultás korában minden évben hirdettek egyháztörténeti pályamunkát, addig az impériumváltást követő évtizedben elenyésző ez a szám. Emiatt a teológiai hallgatók önképzése is lecsökkent. A meghirdetett pályatételek száma és az akadémiai tehetség gondozás az 1930-as évektől lendült fel ismét.

A tanulmány fontos szemelvényeket ad arról is, hogy miként bírálták és jutalmazták a pályamunkákat, a statisztikai összesítések és kimutatások által pedig pontos képet nyújt a vizsgált időszak pályatételeinek tematikus besorolásáról, számszerű alakulásáról, amellyel képet alkotnak a korabeli intézményről, a korszak szelleméről és teológiai szemléletéről.

## Felhasznált szakirodalom

A kolozsvári teológiai fakultás értesítői az 1895–1944 közötti iskolai évekről.

Buzogány Dezső: A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás létrejöttének rövid története. In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 5–28.

Buzogány Dezső: Juhász István (1915–1984). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 402–428.

Gálfy Zoltán: Pokoly József (1866–1933). In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 79–89.

Kolumbán Vilmos József: Új irányvonalak az erdélyi református egyházban 1918–1926 között. In: *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 10, (2019), 301–324.

Nagy Géza: *A Kolozsvári Református Theológiai Fakultás története*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1995.

Ósz Sándor Előd: Egy beiratkozási anyakönyv tanulságai. A kolozsvári Református Theológiai Fakultás hallgatói 1895–1948. In: *Református Szemle*, 111. (2018/4), 436–448.

*Ref. Theol. Tanárkari Jegyzőkönyvek 1895–1948*. Az Erdélyi Református Egyházkerület Levéltára, Kolozsvár.

Révész Imre: *Vallomások. Teológiai önéletrajz és válogatott kiadatlan kéziratok 1944–1949*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest 1990.

\* \* \*

In this study we present papers and theses of students submitted in church history, in response to teachers' assignments at the Faculty of Theology in Kolozsvár/Cluj between 1898 and 1944. These works were closely related to the history teaching church history at the Faculty, being intended to promote independent scientific research and talent management. During the period analysed here, a total of twenty-six works in church history were completed as fulfilments of the thirty-four assigned topics. The number of works submitted and the number of topics assigned varied from period to period, but they are relevantly embedded in the framework of the institutional curriculum.

*Keywords:* church history, teaching church history, curriculum of the Faculty of Theology in Cluj-Napoca, talent management.